

УДК 37.032

І. Стражнікова

**кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника**

**ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОСВІТИ
ДОРΟΣЛИХ УКРАЇНИ (історіографічний аспект)**

Анотація. У статті порушуються проблеми використання інноваційних технологій у процесі безперервної освіти, шляхи їх впровадження у навчальний процес різних навчальних закладів сучасної України, психолого-педагогічні засади формування конкурентоспроможного та мобільного фахівця. Розглядається питання творчості педагогів, сприяння розвитку творчих здібностей у майбутніх фахівців. Використання новітніх технологій навчання, зокрема комп'ютерної техніки у процесі підвищення кваліфікації вчителів.

Ключові слова: інноваційні технології, мислення, фантазія, культура, фахівець, навчання, якість освіти, реалізація, педагогічна діяльність, свідомість.

И. Стражникова

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ ИНФОРМАЦИОННО-
КОМУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ
ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ УКРАИНЫ (историографический аспект)**

Аннотация. В статье поднимаются проблемы использования инновационных технологий в процессе непрерывного образования, пути их внедрения в учебный процесс разных учебных заведений современной Украины, психолого-педагогические принципы формирования конкурентоспособного и мобильного специалиста. Рассматривается вопрос

творчества педагогов, содействия развитию творческих способностей у будущих специалистов. Использование новейших технологий учебы, в частности компьютерной техники в процессе повышения квалификации учителей.

Ключевые слова: инновационные технологии, мышления, фантазия, культура, специалист, обучение, качество образования, реализация, педагогическая деятельность, сознание.

I. Strazhnykova

**USING MASS INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES IN EDUCATION ADULTS UKRAINE
(historical aspects)**

Abstract. In the article the problems of the use of innovative technologies are violated in the process of continuous education, ways of their introduction in the educational process of different educational establishments of modern Ukraine, psychology-pedagogical principles of forming of competitive and mobile specialist. The question of creation of the teachers, assistance to development of creative abilities is examined for future specialists. Use of the newest technologies of studies, in particular computer technique in the process of increase qualification of the teachers.

Keywords: innovative technologies, thought, fantasy, culture, specialist, studies, quality of education, realization, pedagogical activity, consciousness.

Постановка проблеми. Розвиток людства набирає дедалі динамічнішого характеру, про що свідчить аналіз будь-якої сфери суспільного життя: зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. При цьому необхідно усвідомити сутність якісної освіти в сучасних умовах, змінювати функції навчального процесу в школі та інших освітніх закладах. Творче засвоєння певної суми знань залишається важливою функцією сучасного навчального процесу, реалізація

якої включає певні проблеми: 1) не досить чітко виокремлення саме базових знань, намагання домогтися засвоєння, а то й механічного запам'ятовування учнем інформаційного супроводження базових знань. Це, з одного боку, непомірно розширює обсяг матеріалу, який мусить засвоювати учень, веде до його перевантаження, а з другого - розчиняє базові знання у другорядній інформації, нівелює їх, що негативно позначається на пізнавальній діяльності і розвитку особистості. 2) Неповна відповідність базових знань, відображених у програмах і підручниках, сучасним досягненням науки. Тому створення нових навчальних програм та підручників, окрім інших завдань, має усунути ці та інші вади. І, безумовно, цей перехід повинен привести до оновленого, дійсно сучасного типу освіти із адекватним сучасному часові розумінням її якості. А для цього необхідно забезпечити за допомогою освіти підготовку людини до ефективної, конкурентоспроможної життєдіяльності.

Перехід до нового змісту і 12-річного терміну навчання має забезпечити відповідь на нові виклики сучасного суспільства. Тому разом із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою дедалі загальніше постає завдання навчити учня самостійно здобувати нові знання та інформацію, навчити навчатися, сприймати і продукувати зміни, виробити потребу в навчанні впродовж життя.

Homo sapiens у ХХІ столітті – це людина, яка постійно навчається; людина, життя і діяльність якої будується на основі знань. Для безперервної освіти потрібно налагодити сучасну й ефективну систему освіти дорослих, яка б передбачала наступне: спеціальні навчальні установи, як, наприклад, систему післядипломної освіти педагогів (інститути післядипломної освіти в кожному регіоні України); освітні послуги дорослим повинні надавати університети, започаткувавши різноманітні навчальні програми (від одnodенних до багатомісячних); саме для дорослих найефективнішим може бути дистанційне навчання із використанням сучасних інформаційних технологій; освітньо-пізнавальні передачі (спеціальний канал) мають бути постійними на національному телебаченні й радіо; заохочення

просвітницької діяльності громадських організацій і взагалі підтримування поширення знань у країні.

У сучасних умовах істотно актуалізується ще одна функція навчального процесу - навчити людину використовувати здобуті знання у своїй практичній діяльності: професійній, громадсько-політичній, побуті та ін. Поки що, на превеликий жаль, засвоєння знань тим, хто навчається, часто зорієнтоване на досягнення мети - успішно скласти іспит або залік. За такого підходу людина і знання найбільше зближуються в момент іспиту, але потім швидко й назавжди взаємовіддаляються. Вихід один - позбутися формального підходу до навчання, перетворити навчальну діяльність в органічне засвоєння знань: методології, бази, основи діяльності людини у різних сферах життя.

Освіта має готувати людину знань. Сучасне життя вимагає, щоб людина і все суспільство діяли на базі здобутих знань. Це відноситься до професійної, суспільної, політичної діяльності та побуту. Тобто у процесі навчання необхідно не тільки досягати засвоєння учнями певних суспільних знань, навіть здійснити їх творче здобуття – необхідно зробити знання органічною складовою особистості, її сутністю, основою і методологією її поведінки, діяльності, самого життя.

Успішна реалізація українською освітою вищезазначених функцій поряд з іншими актуальними перетвореннями дозволить сформувати людину з інноваційним типом мислення, культури, з готовністю до інноваційного типу діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації в інноваційний тип розвитку. Лише сформувавши інноваційну особистість, ми зможемо стати конкурентоспроможною країною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі поняття «педагогічна інновація», «педагогічний інноваційний процес»,

«педагогічна інноваційна діяльність» часто розглядають як тотожні.¹ Існують різні підходи до визначення сутності інноваційної діяльності, як власне й різноманітні класифікації інновацій за різними критеріями, зокрема за галузями діяльності. З позицій системного підходу інноваційна діяльність розглядається як особистісна активність, пов'язана з виникненням та поширенням нововведення. Найважливішою умовою успішності інноваційної діяльності вважається психологічна готовність фахівців до прийняття нововведення. Представники соціокультурного підходу розглядають інноваційні процеси в контексті успішності особистості у сфері спілкування людей. З позицій акмеологічного підходу інноваційна діяльність розглядається як особистісна категорія, як творчий процес і результат творчої діяльності професіонала. В межах цього підходу акцент робиться на вивченні проблем удосконалення і корекції професійної діяльності, формуванні творчої індивідуальності, перетворенні та саморозвитку особистості.⁹ Інновації у педагогічній діяльності розглядаються як нововведення в педагогічній системі, які покращують результати навчально-виховного процесу, формують новий стиль навчання.⁸ Із загально-соціальної точки зору, інновація означає нововведення у певній сфері суспільної діяльності, проте якісне наповнення змісту цього поняття може бути різним.

Час вимагає відходу від безликих трафаретних уроків передачі готових знань. А відтак і від приглушення інтересу учнів до самостійного пошуку, і від формування конформістських особистостей, які мислять стереотипно, сіро, нецікаво. Натомість ми маємо усвідомлювати, що педагогічний процес складається із низки неповторних ситуацій, які потребують експромтного рішення, із ефективних педагогічних імпровізацій, що зумовлюють розвиток

¹ Гавриш І. В. Теоретичні основи забезпечення готовності майбутніх освітян до інноваційної професійної діяльності / І.В.Гавриш // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – Харків, 2001. – Вип.16. - С. 58-71.

⁹ Соснюк О.П. Формування педагогічної готовності особистості до інноваційної діяльності: Автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.01. / О.П. Соснюк/ Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2006. – 20 с.

⁸ Севастюк М. Педагогічне прогнозування як складова готовності вчителя до інноваційної діяльності /М. Севастюк// Школа першого ступеня: теорія і практика. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 6. – С.150-156.

творчих здібностей учнів, активізують їхню пізнавальну пошукову діяльність – творчість.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники В. Андрєєв, А. Бертон, Л. Виготський, Г. Костюк, І. Лернер, А. Маслоу, Ж. Піаже, Я. Пономарьов, Дж. Редфорд, В. Рибалка, С. Рубінштейн та ін. наголошують, що навчання творчості та продуктивному мисленню можливе, воно зумовлене дією механізму переносу, тобто вправління у творчій діяльності в одній галузі може бути перенесене в іншу галузь. Таким чином, якщо, наприклад, вчитель-викладач літератури на своїх заняттях буде сприяти розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, він, безперечно, допоможе їхньому становленню як творчих особистостей, а сформовані здібності допоможуть молодим спеціалістам в їхній професійній діяльності. Це, насамперед, високий рівень ідейно-моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної культури.⁷ Такі особистості, здатні до творчості, повноцінного спілкування, істинного самоствердження, і є найціннішими як майбутні фахівці. І саме на формування таких творчих особистостей мають бути спрямовані зусилля педагогів та наставників. Особистість, якій притаманні творче мислення, оригінальні нестандартні рішення поставлених завдань, креативне мислення, багата уява і фантазія, завжди буде високопрофесійним спеціалістом, здатним до творчості у будь-якій галузі професійної діяльності.

Постановка проблеми. Це стосується і професійної діяльності, в якій “особистість досягає такого рівня виявлення своєї сутності, коли її індивідуальні прояви набувають культурно-історичного змісту, а кожний окремий продукт цього діяння виходить за межі встановленого раніше,

⁷ Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя /М.М. Поташник. – К., 1998. – 80 с.

позначає нові грані, нові потенційно можливі площини професійно-творчого діяння (не тільки для самої цієї особистості, а й для її наслідувачів)”⁴

Розвитку творчих можливостей, формуванню творчо мислячої особистості сприяє і модель особистісно орієнтованого навчання, яка “передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво. Ця етика ... зумовлює моделювання життєвих ситуацій, включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання ... Основою всіх перетворень має бути реальне знання дитячих можливостей, прогнозування потреб найближчого розвитку особистості. Саме на цьому ґрунтується застосування особистісно орієнтованих педагогічних технологій”⁵.

Відомо, що важливу роль у формуванні творчої особистості відіграє особистість вчителя, наставника; водночас дати імпульс розвитку творчих здібностей, підготувати до творчості може лише творча особистість, яка наділена яскраво вираженими креативними рисами: розвиненою творчою уявою, фантазією та інтуїцією; схильністю до педагогічних інновацій, розвиненістю продуктивного мислення, здатністю до комбінування, свободи асоціацій. Творчий педагог створює в аудиторії атмосферу, що передбачає схвалення, підтримку пошукової активності учнів, ініціативи, оригінальності та самостійності у вирішенні навчальних завдань; сприяє та стимулює прагнення молодих людей до самовираження; розробляє і конструює нові форми навчальної взаємодії, широко використовує інтерактивні методи і прийоми навчання, спрямовані на розвиток творчої особистості: “мозковий штурм”, різноманітні форми дискусій – “круглий стіл”, засідання експертних груп, дебати, форум, імітаційно-рольові, змагальні, ігри-драматизації тощо.

⁴ Коджаспаров А. Ю., Коджаспарова Г. М. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / А. Ю. Коджаспаров, Г. М. Коджаспарова. – М. : Издательский центр “Академия”, 2001. - 176 с.

⁵ Концепція 12-річної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник МОН України. - 2000. - №21. – С. 14-25.

Щоб досягти успіху у вирішенні цього важливого завдання, необхідно постійно удосконалювати і систему навчання, і виховання, і підготовки творчих педагогічних кадрів. Час вимагає від нас подивитися на тих, кого ми вчимо, не через окуляри свого предмета, а з позицій психології, педагогіки, методики та фізіології. І тоді ми зможемо відповісти на запитання: як же потрібно навчати, виховувати, щоб справді “не втратити” здібності юної особистості, щоб дійсно дієво допомогти їй самоствердитися як творчій особистості, як людині, як професіоналу XXI століття.

Науково-педагогічні працівники можуть, по-перше, застосовувати у своїй діяльності інноваційні продукти – новітні технології, які істотно поліпшують якість навчання, зокрема у випадку проведення дистанційних навчальних курсів чи контролю знань студентів. Адже використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання та оцінювання знань студентів, що створює основу інформаційного забезпечення якості освіти, є важливим аспектом реформування системи освіти в Україні, стратегічним пріоритетним напрямом інноваційної діяльності.² Головна проблема, яку повинна вирішити педагогічна технологія, – спрямованість процесу навчання на розвиток особистості. З таких позицій технологію педагогічного процесу потрібно розглядати як сукупність необхідних, послідовних педагогічних дій викладача і студента, що ведуть до запланованої мети – освіти, розвитку, виховання, навчання. Окрім того, серед інноваційних технологій навчання досить часто використовується метод проектів – система навчання, за якої студенти набувають знання у процесі планування та виконання практичних завдань-проектів, які постійно ускладнюються. За формою роботи це можуть бути дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практично-орієнтовані проекти, а за характером контактів учасників – внутрішні, регіональні та міжнародні. Вирішення проблеми, закладеної у будь-якому проекті, завжди вимагає залучення інтегрованого знання, зокрема полікультурних знань,

² Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» №433-IV від 16 січня 2003 року, ст.7, п.8. ст.8.

інформаційних вмінь та навичок. Саме тут проходить межа між правовим та психологічним підходом до розуміння змісту інноваційного проекту.

Необхідність підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників обумовлена змістом науково-педагогічної діяльності, яка потребує фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної і соціально-гуманітарної підготовки, що дає змогу сформувати у студентів стратегічні, соціальні, функціональні, управлінські, професійні, корпоративні, моральні та правові компетенції. Серед компонентів психологічної готовності науково-педагогічного працівника до професійного зростання виділяють: мотиваційний компонент – мотивацію до інноваційної діяльності; когнітивний компонент – знання про предмет та способи діяльності; процесуальний компонент – професійні навички та вміння.³

Серед форм оволодіння педагогічними працівниками знаннями та вміннями інноваційної діяльності, а відтак і форм підвищення професійного рівня науково-педагогічних працівників виділяють науково-практичні конференції, психологічні семінари-практикуми, проблемні творчі семінари, навчальні тренінги, педагогічні консилиуми, методичні об'єднання за фахом, проблемні творчі групи, пошукові групи, школу викладача-початківця, школу передового педагогічного досвіду, наставництво, творчу лабораторію вчителя, вивчення зарубіжного досвіду, стажування, самоосвіта, самовдосконалення, самовиховання³, проходження дистанційних навчальних курсів.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується й сильним визначальним значенням комп'ютерних технологій, які проникають у всі сфери людської діяльності, забезпечують розповсюдження інформаційних

³ Клокар Н. І. Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: Автореф. дис...канд. психол. наук: 13.00.04. / Н.І.Клокар / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1997. – 19 с.

потоків у суспільстві, утворюючи глобальний інформаційний простір. Відтак невід'ємною і важливою частиною цих процесів є комп'ютеризація освіти. Питання розвитку сучасних інформаційних технологій у системі дистанційної освіти в різних освітніх закладах досліджувалося науковцями В. Биковим, М. Жалдаком, Ф. Ривкіндом, Н. Кухаренком, В. Олійником та іншими.

Основною проблемою освіти стає не засвоєння величезного обсягу знань або хоча б орієнтація у потоці зростаючої кількості інформації, а протилежне питання – здобуття, створення, виробництво знань відповідно до потреб, що виникають. Для реалізації таких дій необхідне виконання, принаймні, двох умов:

1. Можливість одержати в певний час потрібну інформацію.
2. Сформованість певних якостей особистості, як способу життя.

Одним із засобів реалізації даних умов безперервної освіти є комп'ютерні інформаційні технології, які дають можливість отримувати інформацію у будь-який час і в необмеженій кількості. Так, для кожного педагога – шкільного вчителя або вузівського викладача, головна мета – забезпечення якості освіти, чому більшою мірою може сприяти використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій. У той же час для керівника, окрім якості, важливим завданням є організація максимально широкого доступу до наявного устаткування – інших навчальних ресурсів. І часто замість забезпечення доступної якісної освіти робиться вибір на користь вирішення тільки одного з цих завдань.⁶

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті традиційно зводиться до двох основних напрямів. Перший полягає у використанні можливостей цих технологій для збільшення доступності освіти, що здійснюється на основі включення в систему освіти тих осіб, для яких інший спосіб може бути взагалі неприйнятний. Необхідно сказати, що

⁶ Олійник В. В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання: Монографія /В.В. Олійник. – К.: Міленіум, 2003. – 220 с.

така дистанційна форма навчання зустрічає безліч заперечень. Її супротивники справедливо відзначають, що майбутні студенти позбавлені всього того, що потрібно для здобуття достовірно якісної освіти: робота в лабораторіях, доступ до наукових бібліотек, спілкування з викладачами й іншими студентами на семінарах і в неофіційній обстановці. Другий напрям припускає використання інформаційних технологій для зміни змісту і способів навчання в межах традиційної очної форми. Однак виникає проблема, пов'язана з впровадженням передових технологій, що веде за собою часті додаткові переваги найуспішнішим, активним і здатним учням, не впливаючи на рівень підготовки основної частини тих, хто навчається.

У структурі, що склалася, виникає питання про доступність і якість освіти. Створення інформаційного середовища, сформованого всіма учасниками інформаційного процесу на основі єдиного освітнього простору може початися з університетської Internet-бібліотеки з наочним і доступним для учнів наданням інформації. Організація доступу до необхідних навчальних ресурсів сприяє кооперації навчальних закладів різного рівня акредитації для створення регіонального освітнього простору. І в цьому випадку просте рішення – забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів комп'ютерами й засобами телекомунікацій – і освіта стане дешевшою, якіснішою і доступнішою. Однак навіть найкращі передові технології, узяті на озброєння педагогами, без адекватного, оптимального реформування навчально-виховного процесу мають деморалізуючий вплив і передбачають зайві затрати.

Висновки з певного дослідження. Таким чином, у системі середньої загальної і вищої освіти з'явилися нові проекти, засновані на широкому використанні можливостей інформаційно-телекомунікаційних технологій. Але для виконання основного завдання – забезпечення різноманітної безперервної освіти, в якій сучасні технології будуть зважено і розумно поєднуватися з досягненнями педагогіки, надасть викладачам і студентам нові можливості й переваги, а саме: забезпечити перехід від пасивного

сприйняття навчального матеріалу до самостійної продуктивної діяльності; від здобуття знань до дискусій і сумісного творчого пошуку; від сухих балів до інтегрованої оцінки розвитку особистих якостей; від обмеженої допомоги учневі до різноманітних освітніх послуг; від одного до багатьох дипломів і сертифікатів, що становлять комплексний професійний портрет фахівця.